

O DENUMIRE IGNORATĂ: FR. GRAMMAIRE LITTERAIRE

De numele lui Pierre Athanase Larousse (1817 – 1875) este legat ceea ce astăzi s-ar putea numi o marcă sau un „brand” în domeniul lexicografiei, dicționarele de tip Larousse, și al activității editoriale, *Éditions Larousse*, renumita editură specializată în publicarea dicționarelor cu conținut enciclopedic.

Deși posteritatea i-a reținut doar activitatea în domeniul lexicografiei, Larousse a fost și un mare pedagog, mai precis *pédagogue d'état*. Lucrările sale destinate elevilor, *La Lexicologie des écoles*, *Traité élémentaire d'analyse grammaticale*, *Méthode lexicologique de lecture*, *Jardin des racines latines*, *Grammaire complète*, *Exercices d'orthographe et de syntaxe appliqués*, insistă asupra necesității de a explica noțiunile fundamentale de ortografie, morfologie și sintaxă pe baze lexicologice – *méthode lexicologique Larousse* – în strânsă legătură cu originea și semnificația cuvintelor, astfel încât acestea să fie cât mai bine înțelese permițând ideilor răspândite în mediul școlar să se fixeze și să rodească în mintea elevilor. Întemeindu-se pe ideea lui Platon „la connaissance des mots conduit à la connaissance des choses”[1], Larousse consideră că înțelegerea exactă a sensului unui cuvânt nu trebuie să se întemeieze pe memorarea acestuia, ci pe legătura logică între cuvântul respectiv și elementele sale etimologice. Astfel, prin o serie de exerciții, elevul va putea conștientiza de ce un anumit cuvânt are o anumită semnificație.

Dacă „dicționarele” și deviza sau logo-ul Larousse *Je sème à tous vents* s-au bucurat de-a lungul timpului de o veritabilă notorietate, nu același lucru se poate spune și despre denumirea fr. *grammaire littéraire* folosită de celebrul lexicograf ca titlul al lucrării *Grammaire littéraire ou explications suivies d'exercices sur les phrases, les allusions, les pensées heureuses empruntées à nos meilleurs écrivains et qui font aujourd'hui partie du domaine public de notre littérature*, Paris, 1867 (ed. a II-a 1877).

În introducerea care însoțește lucrarea amintită, autorul atrage atenția că o bună cunoaștere a limbii franceze folosite de autori celebri precum Pascal, Bossuet, La Fontaine, Corneille, Racine, Fénelon nu se poate mărgini la noțiuni de ortografie, morfologie și sintaxă. Pe lângă sunete, cuvinte și reguli gramaticale, există o serie de *expresii, citate, locuțiuni, aluzii* care înfrumusețează exprimarea și care, pentru a fi corect înțelese și folosite, trebuie să fie studiate de o *gramatică literară*. Pentru un necunoscător, expresii de felul *faire de la prose sans le savoir, pour*

l'amour du grec, montrez-moi patte blanche, in petto, Annibal ad portas pe care autorul le citează ca exemple, nu au nicio semnificație dacă sunt întâlnite într-un text.

„Supposons, comme nous l'avons dit avant ces citations, que des phrases de ce genre tombent sous les yeux d'un lecteur inexpérimenté; les parties que nous avons soulignées à dessein seront le plus souvent lettres closes pour lui; et cependant, ces allusions forment ce qu'on pourrait appeler l'assaisonnement du style.” [2]

Gramatica literară a lui Pierre Larousse are în vedere, în esență, deprinderea meșteșugului de a folosi corect expresiile care ornează, care înfrumusețează exprimarea, așa cum gramatica propriu-zisă se referă la folosirea corectă a cuvintelor. Pentru aceasta este nevoie de cunoașterea originii expresiilor respective, a felului în care au apărut și a noilor contexte în care pot fi folosite. Explicațiile autorului merg în acest sens:

„Pomme de discorde. La Discorde, divinité allégorique, fille de la Nuit et sœur de Némésis, des Parques et de la Mort fut chassée du ciel par Jupiter, parce qu'elle semait la division entre les habitants de l'Olympe. Quelque temps après, irritée de n'avoir reçu aucune invitation aux noces de Thétis et de Pelée, où se trouvaient tous les autres dieux et déesses, elle jeta sur la table du festin une pomme d'or sur laquelle étaient écrits ces mots: A la plus belle. Vénus, Minerve et Junon se disputèrent aussitôt cette pomme fatale, et choisirent pour arbitre le berger Paris, qui l'adjugea à Vénus. Cette expression, pomme de discorde, sert à caractériser ce qui peut devenir une cause de querelle, de dispute, entre des personnes jusqu'alors fort unies.”[3]

În lucrare sunt explicate diferite expresii, citate, locuțiuni de diverse origini, populare, literare, unele livrești: *n'avoir ni Dieu, ni foi, ni loi, ni toi; abus non tolit usum; Actéon dévoré par ses chiens; a demain les affaires sérieuses; Agar dans le désert; Aile d'Icar; Les oies du Capitole; oiseau rare sur la terre; la part du lion; pomme de discorde; pour l'amour du grec; race irritable de poètes; revenir a ses moutons; toile de Pénélope; tonneau de Danaïdes, se retirer dans un fromage de Hollande* etc.[4]

Deși exercițiile pe care le propune în lucrarea sa sunt de un singur tip, completarea spațiilor libere cu expresiile potrivite contextului, ideea unei asemenea gramatici este interesantă și mai ales utilă pentru abordarea didactică și culturală a frazeologiei unei limbi și mai ales a așa-numitelor cuvinte și expresii celebre. Din păcate denumirea în cauză nu s-a impus, dicționarele de maxime, citate și vorbe celebre rezervându-și dreptul de a furniza explicațiile necesare, destinate mai mult iubitorilor de construcții lingvistice cu conținut anecdotic. De altfel, din întreaga

concepție lexicografică a lui Larusse au rămas doar paginile roz ale dicționarelor enciclopedice care îi poartă numele.

Cu toate acestea, în literatura română a făcut gramatică literară, evidentă fără să știe și mai ales fără să-și propună așa ceva, Alexandru Odobescu. *Pseudo-Kynegetikos* (ΨΕΥΔΟ-ΚΥΝΗΓΗΤΙΚΟΣ) poate fi considerată o gramatică literară în adevăratul sens al acestei denumiri. Privită ca o ciudățenie, lucrarea lui Odobescu, având ca pretext motivul vânătorii, se bazează în esență pe explicarea și punerea în context literar a numeroase expresii frazeologice, refrane și citate celebre de diferite origini, latină, italiană, franceză, germană. S-ar putea spune că gramatica literară pe care o face Odobescu este de fapt un tratat de tehnică a citatului, de meșteșug al ornării stilului din care nu lipsesc expresiile sau zicerile celebre: *difficiles nugae; utile dulci; et in Arcadia ego; adhuc sub iudice lis est; non omnia possumus omnes; genus irritabile vatum; horresco referens!; semper ad eventum festinal!; parturiunt montes, nascetur ridiculus mus; non licet omnibus adire Corinthum!; ut pictura poesis!* etc.[5]

Fără îndoială, vremea erudiției, a citatului exact și bine întrebuințat în concordanță cu contextul în care poate fi folosit a apus. Au căzut în uitare nu numai zicerile latinești celebre, folosite cu voluptate de Odobescu, ci și numeroase expresii românești, astăzi adevărate *lettres closes*, după cum ar spune Larousse, în special pentru generațiile tinere, puse în circulație de scrieri cândva celebre și cunoscute de vorbitori instruiți: *coadă de topor, lup moralist, pufușor pe botișor, cu musca la arat, egalitate, dar nu pentru căței, s-a schimbat boierul, nu mai e precum îl știi*.

Mulți vorbitori de astăzi simt nevoia de a-și orna exprimarea, numai că „ornamentele stilistice” sunt sărace și lipsite de valoare culturală autentică. În principal, este vorba de sloganuri publicitare și politice sau de replici din filme: *rămâne cum am stabilit; prietenii știu de ce; dincolo era mai ieftin; nu trage dom’ Semaca, sunt eu Lăscărică!; eu în nemernicia mea; prea mic pentru un război atât de mare; un fleac, m-au ciuruit; țara lui Dorel și mai ales cunoscutul îndemn să trăiți bine!* Dacă zicerile celebre de altădată, adevărate flori de retorică, erau rezultatul unor lecturi sistematice și temeinice, ornamentele stilistice de astăzi, departe de a putea fi numite „flori”, sunt furnizate constant și obsesiv de mass-media. Vorbitorii le preiau și realizează, aproape până la epuizare, variațiuni pe aceeași temă, mizând mai ales pe aspectul amuzant al variantelor efemere:

Un fleac, m-au umilit! <http://www.gandul.info.11.03.2012>.

Un fleac: v-am umilit! www.ziare.com.12.03.2012.

M-au ciuruit? Un fleac! <http://www.petreanu.ro.04.12.2009>.

Un fleac, l-ați ciuruit și pe mortu’ zilei. <http://www.jurnalvirtual.ro.05.01.2013>.

Un fleac, l-au ciuruit cu stenografe. www.ziare.com.21.10.2012

Austeritatea: un fleac, v-au ciuruit de pomană. www.ziare.com.14.01.2013 [6]

Dacă denumirea *grammaire litteraire* n-ar fi fost ignorată și ar fi devenit o disciplină școlară, asemenea gramaticii propriu-zise, probabil că multe dintre ornamentele stilistice clasice nu ar fi căzut atât de repede în uitare. Din păcate neoretorica prezintă în unele manuale școlare se mărginește la inventarierea așa-numitelor figuri de stil, metafore, epitete, comparații, fără a da și explicațiile referitoare la originea acestora.

NOTE

- [1]. Larousse (1860), p.11.
- [2]. Larousse (1867), p.4.
- [3]. *Ibidem* p. 208.
- [4]. *Ibidem passim*.
- [5]. Odobescu (1874), ed. 1955, *passim*.
- [6]. Pentru mai multe exemple de acest fel, vezi Groza (2014)

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

- Larousse, Pierre (1860). *Jardin des racines latines. Guide du maître. id. Livre de l'élève*, Paris.
- Larousse, Pierre (1867; ed. a II-a 1877). *Grammaire littéraire ou explications suivies d'exercices sur les phrases, les allusions, les pensées heureuses empruntées à nos meilleurs écrivains et qui font aujourd'hui partie du domaine public de notre littérature*, Paris.
- Groza, Liviu (2014). *A o întoarce ca la ... Revoluționești. mic dicționar de expresii, proverbe și citate...insolite*, București, Editura ZIP.
- Odobescu, Alexandru (1908). ΨΕΥΔΟ-ΚΥΝΗΤΙΚΟΣ. *Epistolă scrisă cu gând să fie precuvântare la cartea „Manualul vânătorului”, în Al. Odobescu, Opere complete, vol I, București, Editura Minerva.*

An Ignored Concept: fr. *Grammaire Littéraire*

Abstract: *The book „Grammaire littéraire ou explications suivies d'exercices sur les phrases, les allusions, les pensées heureuses empruntées à nos meilleurs écrivains et qui font aujourd'hui partie du domaine public de notre littérature” by Pierre Larousse, despite its value, has unfortunately fallen into oblivion. It seems the classic quotes are replaced today in the speech by advertising and political slogans.*

Keywords: *linguistics, phraseology, famous quotes, stylistics, stylistic ornaments.*